

Artikel 3. Vi skal i gang med udeskole til august

Niels Ejbye-Ernst, VIAUC & Peter Bentsen, Steno Diabetes Center (2015)

Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af udeskole

I de kommende år vil mange skoler indføre udeskole som en del af folkeskolereformen. Artiklen fremhæver en række praktiske forhold, som skoler, der indfører udeskole, kan overveje for at lette vejen. Formålet med artiklen er at sætte fokus på opmærksomhedspunkter vedrørende udeskole og således hjælpe skolerne igang.

Artiklen vil ligeledes fungere som en læsevejledning og kort opsamling til resten af materialet i del 1 af startpakken, der omhandler de praktiske og organisatoriske overvejelser og forhold ved udeskole. Når læseren bliver præsenteret for et opmærksomhedspunkt, vil det i denne artikel først blive behandlet kort, og dernæst yderligere uddybet i andre selvstændige artikler.

Definition af udeskole

I projekt Udvikling af udeskole (Uau) ses udeskole som:

”... en bred betegnelse for undervisning med udgangspunkt i fagenes mål (Fælles Mål), der regelmæssigt og over længere tid gennemføres uden for klasseværelset og skolens mure. Udeskole bygger på et samspil mellem undervisning inde og ude. Eleverne anvender den teoretiske viden og de færdigheder, de får igennem indeundervisningen ude i relevante omgivelser, og de følger op på udeundervisningen i klasseværelset. Udeskole kan foregå mange steder, eksempelvis skolegården, naturområder, virksomheder, museer, kirker, genbrugspladser, andre pladser mv.”

Udeskole er altså en bred betegnelse for undervisning i autentiske læringsmiljøer, der underbygger den teoretiske viden, eleven har tilegnet sig i klasselokalet. Fælles Mål giver mulighed for at arbejde med udeskole på forskellige måder og i forskellige fag. Det bør indgå i det pædagogiske personales didaktiske overvejelser, hvordan der skabes mulighed for at udeskole kan indgå i undervisningen.

Opmærksomhedspunkter i relation til udeskole

Demonstrationsskolerne i projektet har alle i dette skoleår gjort sig nogle strukturerede erfaringer med udeskole. Adspurgte ledere og lærere har i samtaler om projektet givet udtryk for, at det er vigtigt at forholde sig til en række punkter i planlægningen af udeskole. Det drejer sig bl.a. om:

- Læringsmålstyret undervisning i relation til udeskole
- Skemalægning
- Kommunikation internt og eksternt
- Ledelsesopbakning
- Ressourcepersoner

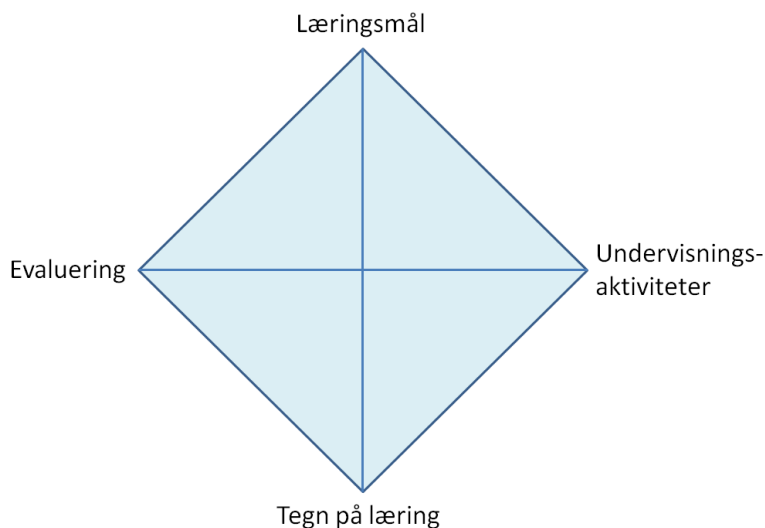
- Økonomiske overvejelser
- Overblik over udeskolefaciliteter i nærområdet
- Udfordringer og barrierer

I det følgende behandles disse opmærksomhedspunkter i denne rækkefølge på baggrund af de erfaringer, som demonstrationsskolerne har opsamlet.

Udeskole og læringsmålsstyret undervisning

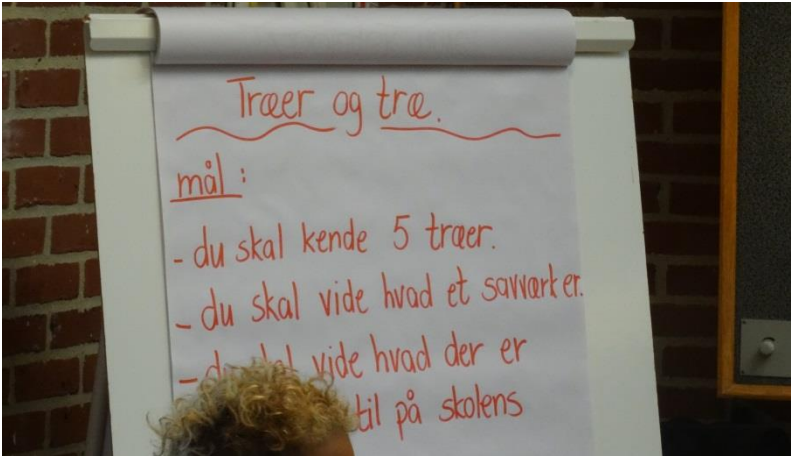
Udeskole skal tage afsæt i fagenes mål. På den måde indgår udeskole som en metode i forhold til at understøtte elevernes læring både i de enkelte fag og tværfagligt. Både lærere og pædagoger kan varetage udeskole, og i den fælles planlægning kan det afgrænses, hvem der varetager de forskellige aspekter af undervisningen, som også kan være understøttende undervisning, faglig fordybelse eller åben skole aktiviteter.

Udeskole kan planlægges, gennemføres og evalueres med udgangspunkt i undervisningsministeriets relationsmodel, jf. figur 1, som man kan læse mere om her⁴, og afviger på den måde ikke fra anden undervisning. Med udgangspunkt i de forenklede Fælles Mål nedbrydes færdigheds- og vidensmål til konkrete læringsmål. I forbindelse med udeskole kan det være ekstra vigtigt at synliggøre hvilke mål, der arbejdes med. Da mange elever skal vænne sig til undervisning i omgivelser uden for skolen, vil det være ekstra vigtigt også at have fokus på tydelige og for eleverne forståelige læringsmål i udeskolen.

Figur 1: Relationsmodellen

⁴ <http://www.emu.dk/modul/1%C3%A6ringsm%C3%A5lstyret-undervisning>

Figur 2. Eksempel på læringsmål, som børnene i første klasse kan forstå.

På en demonstrationsskole i Vestjylland består udeskoledagene af timer fra dansk, natur/teknologi og billedkunst. Lærerne kan planlægge tvær- eller monofaglige forløb, hvor udeskole indgår, og hvert årgangsteam har aftalt, hvor mange timer deres fag bidrager med i de enkelte udeskoleforløb. Skolen bruger i stort omfang, at lærere og pædagoger arbejder sammen om udeskoledagene, således at der altid deltager to lærere og to pædagoger ved udeskole i 0.-3. klasse, i alt fire personer til to klasser. Dette tværprofessionelle samarbejde er en gevinst for skolen, da alle får et ejerskab til arbejdet med elevernes læring. Det at have et stærkt teamsamarbejde kan styrke kvaliteten i udeskole.

Læringsmålstyret undervisning vil fremover være et fokuspunkt for skoler i hele landet. Det vil være en opgave for hele skolens organisation at sætte sig ind i retningslinjerne og at arbejde struktureret med synlig læring og læringsmålstyret undervisning. For nogle af demonstrationsskolerne vil læringsmålstyret undervisning med udgangspunkt i de forenkledede Fælles Mål givetvis også være nyt, da disse først bliver obligatoriske i skoleåret 2015/16. Andre skoler har allerede gjort sig erfaringer med at arbejde ud fra de forenkledede Fælles Mål. Vidensdeling indgår derfor også i projektet, så de eksemplariske undervisningsforløb kan inspirere andre. Her spiller EMU en central rolle, da erfaringer fra projektet løbende vil blive offentliggjort her.

Skemalægning

Udeskole kræver ofte fleksibilitet i skemalægningen, og det kan være en fordel at gøre sig nogle organisatoriske overvejelser i forhold til årsplanlægning, så man kan indtænke udeskole hele året. Jo mere forberedt det er, jo lettere vil det være at gennemføre i praksis, og jo større læring vil eleverne sandsynligvis få.

Skolerne skal overveje, hvordan de strukturelt vil støtte udeundervisning.

Skal udeskole være:

- En dag om ugen for en klasse, et klassetrin?

- En dag om ugen for hele skolen?
- En halv dag om ugen?
- Et tidsrum hver anden uge?
- En dag om ugen i sommerhalvåret og en dag hver anden uge eller mindre end i vinterhalvåret?
- Lange skemadage for de involverede lærere, som får særlige skemaer?
- Planlagt gennem fleksibel skemaplanlægning af årgangsteams?
- Noget helt andet?

Med udeskole på skemaet kan skolen også støtte, at klasser kan inddrage pædagoger, to-lærerordninger eller faglærere på udeskoledagene. Gennem skemalægning kan skolen støtte teamsamarbejde, fælles planlægning og videndeling gennem faste møder for klasse- eller årgangsteams. Dette styrker det fælles fokus på udeskole og kan skabe bedre læring for eleverne.

Kommunikation eksternt og internt

Når en skoles undervisningspraksis ændres, skal det kommunikeres til forældre og elever, så det er tydeligt, hvorfor skolen vælger at undervise systematisk gennem udeskole. Endvidere er det vigtigt at inddrage forældrene aktivt gennem information m.m. Nedenstående udsagn er fra involverede personer på forskellige skoler, og de skitserer overvejelser og erfaringer om kommunikation om udeskole:

"I opstartsfasen oplevede vi forældre, der ringede og spurgte til det rimelige i, at nogle klasser fik mulighed for denne undervisningsform og andre ikke. Det var med til at støtte ledelsens beslutning om, at udeskole skulle være for alle indskolings elever" (Skoleleder fra Blåvandshuk Skole).

"For at opnå forældreopbakning og bibeholde den er det væsentligt, at vi formår at informere tilstrækkeligt om, hvad vi vil med udeskole, og hvordan vi fagligt understøtter læringen og følger de faglige mål, der sættes" (Spurvelund Skole).

Nedenfor ses en problematik, som en skole i Nordsjælland oplevede ved start af udeskole, før refleksioner om rammer og skema var på plads.

"Der har været meget stor forældreopbakning til projektet, og det er blevet modtaget positivt. I en enkelt klasse oplevede vi to måneder efter opstart stor modstand med heraf følgende klager over, at lektionerne på udeskoledage udelukkende var danskektioner. Der var bekymring for, om pensum kunne nås, og om indholdet var for meget "spejder" " (fra Karlebo Skole).

Den interne kommunikation er også vigtig. For skoler, der indfører udeskole, er det en god idé at dele erfaringer med og inspirere de øvrige lærere og pædagoger på skolen, således at hensigten med undervisningsformerne er tydelige for alle ansatte på skolen.

Skolen kan også kort formidle deres begrundelser og visioner med udeskole på skolens websted. En skole i Varde Kommune har udarbejdet en fem minutters video, der præsenterer idéer og visioner med

udeskole. Det er lærere fra alle klassetrin, der arbejder med udeskole, som sammen med deres leder har optaget og redigeret videofilmen. Arbejdet med filmen har givet anledning til at tale om de ti års udvikling med arbejdsformen på skolen, og en del vaner og ikke-italiesatte praksisser er blevet taget op i forbindelse med evaluering og nye visioner gennem videoredigeringen.

Ledelsesopbakning

Som nogle af ovenstående citater tydeliggør, er det vigtigt, at ledelsen er involveret i de overordnede strategier vedrørende udeskole. En synlig og tydelig ledelse kan sikre, at det pædagogiske personale har råderum til at bruge udeskole overvejet og reflekteret, og ledelsen kan i denne forbindelse også sikre den nødvendige tid til det tværfaglige samarbejde. På nogle af demonstrationsskolerne, fx Strandgårdsskolen, har ledelsen igennem en årrække understøttet arbejdet med udeskole og sørget for at skabe et fokus ved bl.a. at sætte udeskole på dagsordenen på pædagogiske møder og dage samt at stille krav om, at udeskole indgår som en fast del af årsplanen. Skolen har bevidst ansat lærere og pædagoger med en baggrund i udeskole og desuden en naturvejleder, der har haft en overordnet tovholderrolle. Det har skabt en organisering, hvor alle er bevidst om udeskolens kvaliteter og udfordringer, og hvor alle har erfaringer hermed.

Ressourcepersoner

På en del af demonstrationsskolerne findes en ressourceperson for udeskole på de årgangsteams, hvor der er udeskole, eller som en ekstern støttefunktion for hele skolen. Med en ressourceperson kan udeskole indgå som et fast punkt på teammøder og på pædagogiske dage. En ressourceperson med særlig viden indenfor feltet kan støtte og vejlede sine kollegaer i planlægning, udførelse og evaluering af udeskole.

En udeskoleressourceperson kan sørge for, at de erfaringer, som lærerne får, kan blive indsamlet og videreformidlet til andre på skolen. Ressourcepersonen kan også have kendskab til eksterne møder og konferencer om udeskole, fx i UdeskoleNet mv.

De fleste naturskoler og formidlingssteder vil også være interesseret i at kunne formidle tilbud og nye initiativer til en ressourceperson, der systematisk kan formidle dette videre til kolleger. Det bliver mere og mere almindeligt at eksempelvis friluftsliv- og naturvejledere bliver en del af skolernes hverdag. På Fredensborg Skole er der for eksempel ansat en naturvejleder, som er ressourceperson for udeskoleforløb.

Økonomiske overvejelser

Der kan være ekstra udgifter forbundet med at praktisere udeskole. På en del skoler får lærerne passende overtøj, rygsæk og fodtøj, hvis udeskoleundervisningen foregår udenfor sommer og vinter.

På nogle skoler indkøbes lette trækvogne, hvis lærerne underviser i lokalområdet, så det kan være simpelt at medbringe diverse udstyr til undervisningsstedet.

På mange skoler i større byer er det væsentligt at prioritere udeskole gennem fx tildeling af klippekort til busser/S-tog, til klasser der jævnligt tager af sted. Hovedparten af udeskoleundervisningen vil ofte

foregå i lokalområdet og i grønne områder i nærheden af skolen, evt. en naturbase, men i nogle sammenhænge kan også besøg på museer, vandværker, havne, fjernvarmeværker, rensningsanlæg, besøgslanbrug mv. indgå, hvilket ofte også indebærer transportudgifter.

Når en lærer og en klasse skal udenfor skolens matrikel, vil det ofte være nødvendigt at bemane turen med en ekstra lærer eller pædagog, der kender klassen. I de yngste klasser deltager pædagoger i en del af skolearbejdet, og fx inklusionslærere eller andre fagpersoner, der er tilknyttet en klasse, kan med fordel også deltage.

Figur 3. En lærer med udeskole-arbejdstøj på et savværk med 1. klasse.

Overblik over udeskolefaciliteter i nærområdet

Undervisning gennem udeskole kan foregå de fleste steder udenfor klasserummet. Når en skole starter, er det en god idé at bruge tid på at udvikle og dele undervisningssteder, der er relevante.

Det er muligt at indrette nogle skolers udeareal, så det bliver en attraktiv mulighed i undervisningen. En af demonstrationsskolerne på Sjælland startede udeskole som et forældredrevet initiativ. Forældrene ønskede udeskole, og de udførte derfor et større arbejde i lokalområdet for at finde gode læringssteder i den mindre by. Her blev udeskole en vigtig faktor i at åbne skolen mod lokalsamfundet.

Som støtte til udeskoleundervisning kan skolen lave aftaler med private skovejere, statsskoven, lokale handlende, spejdere, diverse kulturinstitutioner mv.

De fleste skoler har adgang til eksterne læringsmiljøer i form af naturbaser, naturskoler, museer, kirker, diverse naturarealer og byens potentiale. Denne adgang er dog som regel centreret omkring enkelte af ovenstående, og derfor vil udeskolen oftest foregå i og omkring denne eller disse. Det er vigtigt at være opmærksom på de eksterne faciliteter, det kan være relevant at bruge mere eller mindre systematisk i udeskoleforløb. Nogle skoler har fx let adgang til grejbanker, hvor man kan låne diverse udstyr primært

til friluftaktiviteter. Andre har en naturbase tæt på, hvor der kan være temalæringsfaciliteter, der underbygger læring ud fra en bestemt kontekst. Andre har en shelterplads med bålfaciliteter, der kan fungere som en udeskolebase, hvor eleverne er vant til at komme og kan lære en fast struktur at kende. Nogle museer, sciencecentre osv. har veludbyggede udearealer, der efter aftale kan benyttes til udeskole. Nogle skoler har let adgang til skov, sø eller strand, og det vil med fordel kunne udnyttes i udeskolen. Det er i denne forbindelse vigtigt at være opmærksom på, at udeskole ikke består af forskellige 'rene' ekskursioner, men at man udnytter mulighederne for læring i det anderledes rum – i vekselvirkning med undervisningsaktiviteterne på skolen.

I denne materialepakke får læseren et veludbygget overblik over de forskellige faciliteter med billeder og geografisk placering. Det vil kunne give inspiration og lyst til at opsøge sådanne steder, som er udviklet over tid, og som ligger spredt ud over det meste af landet.

Udfordringer og barrierer

Demonstrationsskolerne har opsamlet og beskrevet barrierer ved at undervise med udeskole. Mange steder fremhæves vejret og påklædning som den største barriere.

Det er ofte nødvendigt at opbygge vaner hos børnene, så de selv husker at få passende tøj på, hvis de skal være udenfor en vinterdag. En skole inddrager eleverne i at sikre, at alle har tøj, madpakker og diverse materialer med, inden klassen går udenfor. Eleverne har som opgave at vise hinanden, hvad de finder vigtigt at medbringe.

På nogle skoler findes et mindre depot af brugt overtøj, som kan lånes i særlige tilfælde. Der kan være store kulturelle forskelle på, hvor ofte familier er udendørs, og det vil være en god idé at diskutere undervisning udenfor på et møde med forældre.

Hvis skemalægningen ikke er koordineret med udeskolepraksis, kan det også være en stor barriere. Det underbygger vigtigheden af et fokuseret blik på udeskole, hvor alle aktører er involveret i nødvendigt omfang. Det betyder ikke, at alle lærere og pædagoger nødvendigvis skal praktisere udeskole, men der skal være konsensus om, hvorfor man arbejder med udeskole, hvordan det kan bidrage til organisationen og ikke mindst til elevernes læring.

I lyset af folkeskolereformen er der ganske givet opstået nye og helt lavpraktiske udfordringer i forbindelse med udeskole. Det kan fx være mangel på tid til at mødes og deraf ufuldstændig planlægning, eller nye begreber som understøttende undervisning, anvendelsesorienteret undervisning og åben skole. Derfor er der brug for at se sammenhænge imellem dette. Her kan udeskole være en løsning, der samtidig muliggør, at eleverne opnår en bedre trivsel.

Hvorfor udeskole? – perspektiver fra folkeskolereformen

Systematisk udvikling og videreudvikling af udeskole kan være en måde at arbejde med flere af folkeskolereformens temaer.

Understøttende undervisning og faglig fordybelse

På en del af demonstrationsskolerne, der er besøgt, arbejder lærere og pædagoger meget tæt sammen om udeskole. Det betyder blandt andet, at udeskoledagene kan være bemandede med flere personer end normalt i et klasselokale. I det tværfaglige samarbejde kan faglærerne aftale forløbet af undervisningen på bestemte tidspunkter og med udgangspunkt i læringsmål for forløbet, kan der etableres nogle sammenhængende strukturer. Således kan både lærere og elever være fælles orienteret om læringsmålene socialt, metodisk og i fagene.

Fokus på elevernes trivsel og undervisningsmiljø

Trivsel og undervisningsmiljø er ligeledes fremhævet i folkeskolereformen som væsentlige forhold. Flere undersøgelser foretaget af blandt andre Erik Mygind, Københavns Universitet, og Emilia Fägerstam, Linköping Universitet, peger på, at udeskole kan være trivselsfremmende. Også den new zealandske uddannelsesforsker John Hattie, den tyske didaktiker og pædagogikprofessor Hilbert Meyer og professor Per Fibæk Laursen, Aarhus Universitet peger på, at et godt undervisningsmiljø kan støtte elevernes faglige og sociale udvikling, og at sidstnævnte er tæt forbundet med elevernes læring.

Varieret og anvendelsesorienteret undervisning

Udeskole skal organiseres, så eleverne møder konkrete anvendelsesmuligheder for de færdigheder og den viden, som de har tilegnet sig og skal videreudvikle. Det kan fx opnås ved at indsamle og generere viden fra omgivelserne til undervisningen, eller ved at eleverne undersøger problemer i deres kontekst. Gennem læring i omgivelserne kan man gøre faglig viden mere motiverende og meningsfuld for eleverne og samtidig bryde elevernes opfattelse af monotoni og kedsomhed.

Den åbne skole

Med den åbne skole får det omkringliggende samfund en central rolle i forhold til skolens hverdag. I lovgrundlaget er det fremhævet, at skolen skal indgå forpligtende samarbejder med bl.a. foreningsliv, kulturinstitutioner, virksomheder og ungdoms- og musikskoler. Det betyder et øget fokus på sammenhængskraft og overgange mellem skole og fritidsliv. Det betyder samtidig et forpligtende samarbejde i forhold til at skabe læring for elever, der selvfølgelig er koblet op på fagenes mål og derfor er lærerens ansvar. Med de mange muligheder og de forenkede Fælles Mål er det muligt at etablere konkrete relationer skole og samfund imellem, der underbygger en praksisnær viden, der er forankret i fagenes kerne kompetenceområder.

Afsluttende bemærkninger

De fremhævede erfaringer og fokuspunkter i denne artikel kan bruges af alle skoler, hvis de reflektivt sammenholdes med den konkrete skolekultur og kontekstuelle faktorer på skolen. Udeskole er indført på mange måder, og mange gange er det startet uden den store bevidsthed om strukturelle og praktiske problemer.

Det er derfor en god ide at få styr på det praktiske, inden udeskoleprojektet startes - og vær klar til at justere undervejs.

Udeskole kan bruges i alle fag, og undervisningen i de forskellige fag kan få tilført nogle ekstra dimensioner ved at inddrage udeskolepraksis i vekselvirkning med den indendørs undervisning.

Inspiration og uddybninger

De omtalte opmærksomhedspunkter i denne artikel vil blive uddybet mere systematisk i andre artikler. Denne artikel er en generel erfaringsopsamling fra de eksisterende demonstrationsskoler, og nye deltagere i udeskoleprojektet vil med udgangspunkt i egne erfaringer kunne tilføje yderligere.